

УДК 81'373.423:81'373.46

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-56>

МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

INTERLINGUAL HOMONYMY IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Тарасюк Л. М.,***orcid.org/0009-0006-4640-9495****старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Закладу вищої освіти "Академія рекреаційних технологій і права"***Мажула Т. В.,*****orcid.org/0000-0001-6034-0603****викладач кафедри освітніх, педагогічних технологій
Закладу вищої освіти "Академія рекреаційних технологій і права"*

У даній статті розглянуто явище міжмовної омонімії в англійській та українській мовах. Встановлено, що стрімкий розвиток міжкультурної взаємодії та глобалізація комунікації актуалізують дослідження мовних одиниць, здатних спричиняти труднощі у спілкуванні. До таких одиниць відносять міжмовні омоніми – пари слів двох мов, які виглядають або звучать однаково, але мають різні значення.

У статті визначено поняття міжмовної омонімії та її сутність. Встановлено, що міжмовні омоніми присутні як у споріднених, так і в неспоріднених мовах (головним чином через запозичення або випадковий збіг).

Досліджено специфіку прояву міжмовних омонімів в англійській та українській мовах. Проаналізовано типологічні особливості міжмовних омонімів, розглянуто класифікацію за семантичними (повні та часткові міжмовні омоніми) та формальними (фонетичні, графічні та фонетико-графічні омоніми) ознаками.

Визначено основні причини виникнення міжмовних омонімів, серед яких: спільне етимологічне походження з розбіжною семантичною еволюцією; запозичення з однієї мови в інші, але з різними значеннями; випадковий збіг звукової або графічної форми; формальна схожість між словом і запозиченням в іншій мові та інші.

Зазначено, що наявність міжмовних омонімів створює незручності для перекладачів та двомовних носіїв. Особливі труднощі виникають при перекладі текстів суспільно-політичного характеру, назв, термінів, багатозначних слів, аббревіатур, неологізмів, образної фразеології тощо.

Приділено увагу важливості адекватного перекладу міжмовних омонімів. Розглянуто перекладацькі труднощі, спричинені міжмовною омонімією, та встановлено, що помилки при інтерпретації подібних лексем можуть призвести до викривлення змісту повідомлення. Розглянуто функціонування міжмовних омонімів у спеціальних галузях, зокрема економічній термінології, де подібність форми не гарантує відповідності значень.

Наголошено, що міжмовна омонімія не є негативним явищем. Це невід'ємна характеристика мов (як рідних, так і іноземних), яка потребує усвідомленого підходу та критичного аналізу у межах перекладацької практики.

Ключові слова: омоніми, омонімія, міжмовна омонімія, українська мова, англійська мова, переклад.

This article explores the phenomenon of interlingual homonymy in the English and Ukrainian languages. It has been established that the rapid development of intercultural interaction and the globalization of communication emphasize the relevance of studying linguistic units that may cause difficulties in communication. Among such units are interlingual homonyms – pairs of words from two different languages that appear or sound identical but differ significantly in meaning.

The article defines the concept and nature of interlingual homonymy. It has been determined that interlingual homonyms occur in both related and unrelated languages, primarily due to borrowing or accidental coincidence. The study examines the specifics of how interlingual homonyms manifest in English and Ukrainian, analyzing their typological features and offering a classification based on semantic (complete and partial interlingual homonyms) and formal (phonetic, graphic, and phonetic-graphic homonyms) characteristics.

The main reasons for the emergence of interlingual homonyms are identified, including: common etymological origin with divergent semantic evolution; borrowing from the same language into others with varying meanings;

accidental phonetic or graphic similarity; formal resemblance between a word and a borrowing in another language, among others.

It is noted that the presence of interlingual homonyms creates challenges for translators and bilingual speakers. Particular difficulties arise when translating socio-political texts, proper names, terms, polysemous words, abbreviations, neologisms, idiomatic expressions, and others.

The article emphasizes the importance of an adequate approach to translating interlingual homonyms. The translation difficulties caused by interlingual homonymy are analyzed, and it is established that misinterpretation of such lexemes may distort the meaning of the original message. Special attention is given to the functioning of interlingual homonyms in specialized fields, particularly in economic terminology, where formal similarity does not guarantee semantic equivalence.

It is stressed that interlingual homonymy is not inherently a negative phenomenon. Rather, it is an intrinsic feature of language (both native and foreign) that requires a conscious and critical approach within the field of translation studies.

Key words: homonyms, homonymy, interlingual homonymy, Ukrainian language, English language, translation.

Постановка проблеми. Стрімке зростання міжнародних контактів, мовна та культурна взаємодія різних народів світу зумовлюють необхідність вивчення іноземної мови. Це особливо актуально у наші дні, коли новітні технології стерли фізичні кордони не лише між країнами, але й між їхніми культурами і мовами.

Лексичне наповнення мови відрізняється активним розвитком та наявністю лексико-семантичних категорій, серед яких омонімія. Мовна омонімія є одним із джерел неоднозначності висловлювання. У межах однієї мови омоніми можуть утворюватися історично внаслідок розпаду полісемії або збігу запозичень, спричиняючи потенційну двозначність.

На міжмовному рівні явище омонімії набуває ще більшої складності. Якщо в межах однієї мови значення омонімічних слів з'ясовують з контексту чи ситуації, то при міжмовній комунікації омонімія призводить до труднощів перекладу. Міжмовні омоніми («фальшиві друзі перекладача») – це пари слів двох мов, які виглядають або звучать однаково, але мають різні значення. Явище міжмовної омонімії відображає процес формування розбіжностей у семантиці слів спільного походження. Окрім цього, репрезентує міжкультурні процеси взаємодії, адже вивчення зв'язку мови і культури сьогодні є провідним напрямом сучасної лінгвістики. Вивчення міжмовних омонімів дає змогу простежити семантичну еволюцію лексичного складу мови, зрозуміти їх в культурі і мові загалом.

Таким чином, в умовах зростаючих міжнародних контактів і потоку інформації різними мовами проблема міжмовної омонімії є дуже актуальною. Це зумовлено насамперед перекладацькою практикою. Неправильний переклад через міжмовні омоніми може викликати неабиякі труднощі у побутовому спілкуванні, а також призвести до суттєвих помилок у дипломатичних, наукових чи економічних текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище міжмовної омонімії все більше привертає увагу вчених. Незважаючи на те, що воно має давню історію дослідження, серед лінгвістів досі виникають дискусії. Попри активне вивчення цього питання, певні аспекти залишаються недостатньо дослідженими, особливо у вивченні англо-української омонімії. Цю проблему розглядали у своїх працях Г. Вірчак [1], І. Кухар [3], А. Олексин [4], І. Секрет [5], І. Чолинець [5] та інші.

Мета статті полягає у виявленні особливостей прояву міжмовних омонімів в англійській та українській мовах у перекладацькому аспекті.

Виклад основного матеріалу. Омоніми – це слова, які є однаковими за звучанням і формою, але мають різні значення, що ніяк не пов'язані між собою. Саме слово «омонім» походить з давньогрецької мови, що означає «рівний» або «однаковий». Омоніми та омонімія є поняттями, котрі визначаються у контексті відношень між словами, адже омонім не може існувати сам по собі, він завжди співвідноситься з іншими словами, які мають однакову форму, але різне значення. В основі явища омонімії лежить тотожність мовних одиниць у вираженні та їхній відмінності у значенні [4, с. 81].

Коли ми переходимо від аналізу однієї мови до зіставлення двох і більше мов, виникає поняття міжмовних омонімів («фальшиві друзі перекладача» або ж «псевдодрузі перекладача»). Міжмовна омонімія як явище мови передбачає різне значення слів різних мов, які схожі за звучанням або навіть однакові. Вчені Г. Сидорук та Н. Шостак міжмовні омоніми визначають як «пари слів або фраз із різних мов або діалектів, які мають однаковий вигляд або однакове звучання, але означають різні речі» [6, с. 207].

Існує кілька причин виникнення міжмовних омонімів, серед них: зсув семантики у процесі розвитку споріднених мов; запозичення з однієї мови в інші, але з різними значеннями; випадковий збіг звукової або графічної форми; формальна схожість між словом і запозиченням в іншій мові та інші.

Провідною особливістю вивчення міжмовної омонімії варто вважати те, що кожне порівняння певної мовної пари для встановлення спільних чи відмінних рис постає за своєю сутністю унікальним явищем, адже передбачає врахування їх диференційованого ступеня спорідненості, типологічних параметрів тощо.

Слід зазначити, що міжмовні омоніми присутні як в споріднених, так і в неспоріднених мовах (головним чином через запозичення або випадковий збіг), зокрема українській та англійській. Наприклад, слово *clay* в англійській мові означає «глина», а українською *клей* – це липка речовина, призначена для з'єднання чогось; англійське слово *resin* «смола, каніфоль, глей» і українське – *рези́на* (англ. *rubber*) тощо. Наявність міжмовних омонімів створює труднощі для перекладачів та двомовних носіїв. Людина, яка добре знає обидві мови, зазвичай усвідомлює різницю значень, проте у швидкому мовленні або при читанні без контексту навіть досвідчений перекладач може натрапити на «фальшивого друга».

Існування міжмовних омонімів у мовній системі спричиняє їхню значну різноманітність, яка потребує типологізації та науково обґрунтованих підходів, що дозволять глибоко осмислити їхню сутність. У науковому просторі можна знайти велику кількість класифікацій, які ґрунтуються на певному підході та системі поглядів, зокрема: семантична (повні та часткові міжмовні омоніми) та формальна (фонетичні, графічні та фонетико-графічні міжмовні лексичні омоніми).

Повні міжмовні омоніми – це слова, форма яких у двох мовах збігається повністю (на письмі і у вимові, принаймні у межах зіставних форм). Прикладами повних англо-українських омонімів є: укр. «тон» (розм. «тон» як відтінок кольору), англ. *ton* (тонна; також муз. *тон*) – написання ідентичне (*ton*), вимова близька [тон], але значення різні; укр. «марка» (марка – штемпель, грошова одиниця, товарний знак), англ. *mark* (позначка, оцінка) – тут у вимові різниця (укр. [марка] vs англ. [ма:к]), проте на письмі втрата однієї літери (*ending -a*) робить їх майже ідентичними, хоча формально повним омонімом на письмі не є.

Часткові міжмовні омоніми – це випадки, коли збіг обмежений або графікою, або вимовою, або ж спостерігається лише в окремих граматичних формах. Наприклад, англ. *room* (кімната) та укр. «рум'янити(ся)» (дієслово, форма «рум'янить» звучить як [рум'янить]) мають спільний звук [рум] на початку, але це радше випадкова подібність, і ці слова не вважаються омонімами в строгому сенсі.

Виявлення фонетичної схожості між словами різних мов зазвичай є більш простим, оскільки вимова нерідко збігається або є подібною. Це частково пояснюється тим, що значна частина звукового складу англійської та української мов є ідентичною, що, у свою чергу, сприяє появі значної кількості фонетичних міжмовних омонімів. Такі омоніми можуть мати як повне, так і часткове співпадіння у звучанні.

До фонетичних міжмовних омонімів зазвичай відносять лексеми, що подібні або ідентичні за вимовою, але мають відмінності у написанні, наприклад: англійське слово *book* (книга, розділ, том) та українське «бук» (дерево, палиця).

У свою чергу, фонетико-графічні міжмовні омоніми охоплюють слова, що збігаються як у вимові, так і у фонемному складі, причому подібність може спостерігатися в одній або декіль-

кох граматичних формах. Ці пари можуть мати повну або часткову формальну відповідність. Прикладами повного збігу є слова «big – біг», «bog – бог», «kit – кіт» тощо, які мають однакову звукову і графічну оболонку, але семантично не перетинаються [4, с. 82].

Як зауважують вчені Г. Сидорук та Н. Шостак, «при використанні міжмовних омонімів у практиці перекладацької та лексикографічної діяльності, а також викладання іноземних мов виникають особливі труднощі, оскільки, слова у двох різних мовах, які асоціюються та отожднюються (завдяки подібності в плані вираження), в плані змісту в повному обсязі не відповідають одне одному» [6, с. 207].

Найбільш поширеними є лексичні труднощі при перекладі текстів суспільно-політичного характеру, які пов'язані з передачею безеквівалентної лексики, назв, багатозначних слів, аббревіатур, неологізмів, образної фразеології тощо [1, с. 3].

Окремо варто згадати про міжмовну омонімію в термінології. І. Секрет та І. Чолинець, досліджуючи явище міжмовної омонімії в економічній термінології англійської та української мов, стверджує, що основними причинами їх утворення є: «запозичення слів греко-латинського походження в англійську та українську мову з різними семантичними ознаками», а також «переосмислення значення англійських загальнонавчаних слів при застосуванні в економічному дискурсі, у той час як в українській мові дане запозичення не отримало подальшого семантичного розвитку» [5, с. 203]. Так, наприклад, англійське слово *interest*, яке із загальнонавчаного в англійській системі економічної термінології перетворилось на термін у значенні відсоток, прибуток з капіталу. В англійській мові маємо таке його визначення: *Interest – a fee paid by a borrower of assets to the owner as a form of compensation for the use of the assets* – внесок, сплачений позичальником активів власнику, як форма компенсації за використання активів. Одночасно українське слово *інтерес* – це зацікавленість, емоційний вияв пізнавальних потреб людини, що взагалі не стосується і не співпадає з англійським економічним визначенням [5, с. 202]. Подібні випадки потребують особливої уваги при перекладі економічних текстів, щоб не внести плутанини у терміни.

Учені Г. Сидорук та Н. Шостак підкреслюють, що правильний вибір еквівалента є передумовою адекватності перекладу, і неточний переклад міжмовного омоніма здатен спотворити або стерти зміст слова. У їх дослідженні наведено конкретні приклади англо-українських омонімів і запропоновано методи перекладу, зокрема: використання контекстуальних підказок, залучення тлумачних словників для перевірки значення, застосування описового перекладу або підбору іншого слова, щоб уникнути двозначності [6]. Наприклад, англійське *routine* (звичний порядок) і українське «рутина» (монотонність, буденність) – при перекладі слова *routine* краще обрати «розпорядок» чи «режим», а не калькувати як «рутина», що має більш негативний відтінок значення.

Для перекладача важливо вміти розпізнати міжмовний омонім. Вказівками можуть бути: контекст (якщо слово очевидно не підходить за змістом при буквальному перекладі, можливо, це «фальшивий друг»); граматична категорія (слід звірити, чи співвідносними є частини мови); співставлення з міжнародними термінами та ін.

Таким чином, міжмовні омоніми розглядають у зв'язку з еквівалентністю перекладу (як її перешкоду), не трактуючи як негативне явище. Крім цього, міжмовна омонімія слугує причиною появи конотативного значення лексичної одиниці або навіть антонімічного значення. У теорії перекладу її визначають враховуючи специфіку типологізації.

Висновки. У теорії перекладу міжмовні омоніми трактують як лексеми, що мають схоже звукове оформлення, часто – спільно етимологію із можливими запозиченням із третьої мови. Проведений аналіз засвідчив, що явище міжмовної омонімії є досить поширеним між мовами різного ступеня спорідненості: від близьких (українська-польська), де омонімія часто зумовлена семантичним розходженням спільнокоренових слів, до далеких (англійська-українська), де головну роль відіграють міжнародні запозичення і випадкові звукові збіги.

Перекладацька діяльність передбачає переклад міжмовних омонімів, які становлять окрему групу лексичних труднощів, які при неправильному перекладі можуть спричиняти виникнення граматичних труднощів та навіть стилістичних. Варто при цьому звертати увагу на контекст. Водночас відтворення на практиці міжмовної омонімії в українському перекладі зумовлено насамперед способом, який обере перекладач та його вмінню передати змістове та стилістично-експресивне навантаження тексту. Також варто звертати увагу на значення словника у підборі еквівалента для уникнення дослівного перекладу та здійснювати додаткову перевірку сумнівної семантики слова для врахування контексту перекладного тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вірчак Г. О. Міжмовна омонімія як проблема перекладу. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19-20 квітня 2013. р. Суми: СумДУ, 2013. Ч. 1. С. 93–94.
2. Кійко С.В. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. № 9 (3). С. 20–25.
3. Кухар І. Особливості міжмовної омонімії економічних термінів в англійській та українській мовах. *Діалог мов і культур у сучасному освітньому просторі*: матеріали I Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 17 листопада 2017 року. Суми, 2017. С. 382–385.
4. Олексин А. Омонімія в англійській та українській мовах. Міжмовна омонімія. *Філологічні студії та перекладознавчий дискурс*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2024. С. 80–83.
5. Секрет І. В., Чолинець І. І. Міжмовна омонімія економічної термінології в англійській та українській мовах. *Нова філологія*. 2013. № 56. С. 199–203.
6. Сидорук Г. І., Шостак Н. А. Міжмовні омоніми як об'єкт лінгвістичного дослідження та перекладацькі прийоми їх вирішення. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. Вип. 272. С. 206–212.